

Filozofski život

Filozofski simpozij

»Plato on Goodness and Justice«

Filozofski simpozij »Plato on Goodness and Justice«, koji se u organizaciji Udruge za promicanje filozofije i Matice hrvatske održao u Zagrebu od 4. do 6. ožujka 2004., okupio je neke od najznačajnijih proučavatelja Platona i platonizma iz osam europskih zemalja.

Prvoga dana rada mogli su se čuti referati koji su općenito govorili o temi zadanoj naslovom simpozija. Tako je Aleš Havliček u referatu »Ist die gerechte Handlung 'gerecht?'« izložio videnje Platonove *Države* u kojoj likovi Sokrata, Glaukona i Adimanta u uvodu druge knjige predstavljaju tri moguća shvaćanja odnosa između pravednosti i dobra. Kroz razumijevanje četvorstva mudrosti, hrabrosti, razboritosti i pravednosti prezentira se Sokratovo shvaćanje kako pravednosti tako i najbolje zajednice. Umski dio duše vodi glavnu riječ, pri čemu on u jednom slučaju ima ulogu koordinatora različitih dijelova duše, a drugi se put nameće kao vladar onome nižem dijelu duše. U prvom je slučaju kriterij pravednosti unutarnji sklad duše, a u drugom neki vanjski, poput zakona ili prirode. O skladu kao bitnom čimbeniku Platonova shvaćanja pravednosti govorio je i Franci Zore u referatu »*Dike i dikaiosyne: Plato's 'theory of harmony'*«. Polazeći od grčke riječi *dikaiosyne* i njezine veze s boginjom pravednosti *Dike*, Zore ukazuje na Heideggerovo 'iskonsko' razumijevanje riječi *dike*, gdje je on razumije kao sklad ili proces dovođenja u sklad. »Warum entflieht das Gute ins Schöne?« pitanje je što ga je u svom referatu postavio Damir Barbarić. U razmatranju mjesta iz *Fileba* na kojem se pita o prikrivanju dobra, Barbarić se poziva na tri usporedbe ideje dobra u *Državi*, kao i na dijelove *Sofista* u svjetlu kojih se Dobro razumijeva kao jedna potpuno dinamična struktura. Povezujući to s činjenicom čistog pričina koji karakterizira ono lijepo, Barbarić zaključno ukazuje na odgovor postavljen u naslovu referata. Referat Valentina Kalana »'Die intelligibile Sonne der Gerechtigkeit', Platon und das vorplatonische Rechtsdenken«, upoznao nas je s teorijama pravednosti što

su ih zastupali sofist Antifon i njegov učenik Tukidid. Antifon uočava da su zakoni pojedinih država izraz partikularnih interesa i da se moraju upotpuniti prirodnim zakonom, a to razlikovanje pozitivnog i prirodnog prava vidljivo je i iz Tukididovih prikaza Peleponeskog rata. U svjetlu svoje teorije pravednosti Platon, također, vidi diskrepanciju između ideje pravednosti s jedne strane i konkretnog političkog života s druge, a upravo je zadaća pravednosti izvršiti pomirenje tih dviju sfera.

Izlaganje Jörga Jantzena »Sorge um die Seele« rekonstruira sokratovsko pitanje u različitim kontekstima u kojima dolazi do otkrivanja refleksivnosti i subjektivnosti. U izlaganju se tvrdi da je briga za dušu ono u čemu se nalazi neprolazni temelj moralnog značenja dobra. Na primjeru Sokratova argumenta iz *Gorgije*, u kojem se tvrdi da je činjenje nepravde gore za onoga koji je čini nego za onoga kome je učinjena, Christopher Rowe ukazuje na odnos dobra i pravednosti. Iako se čini da Sokrat ne daje objašnjenje kakva je šteta učinjena onomu koji čini nepravdu, Rowe pokazuje da je to objašnjenje ipak sadržano u tekstu, ali dolazak do njega zahtijeva i određeni čitateljev trud. Walter Masch u referatu »Marionette Mensch und ganze Tugend« usredotočio se na Platonovo shvaćanje pravednosti u *Zakonima*. Prilikom donošenja zakona, zakonodavac se mora voditi ne nekom pojedinom vrlinom nego cijelom ili najvećom vrlinom, a ta je savršena pravednost. Nužni je uvjet za pravednost samoovladavanje, a što ona jest pokušava objasniti poznata usporedba s lutkama.

U predavanju »Dialectic and Insight in the Republic«, Nenad Mišćević osvrnuo se na Platonovu metaforu izravnog uvida u ideju dobra. Za razliku od nekih suvremenih interpretacija koje preferiraju dijalektički uvid, Mišćević ukazuje na slabosti tog pristupa, te nudi argumente u korist intuitivnog uvida. Rainer Thurnher se u referatu »Platons Liniengleichnis und die Frage der Hypotheseis – Erprobung eines neuen Paradigmas« usredotočio na tumačenje pojmova *hypotheseis* i *eidola*. Thurnherova teza jest da ta dva pojma nemaju vlastito predmetno područje, nego da se radi o reprezentacijama u mediju

jezika. Kakva je uloga dijalektike u Platonovoj argumentaciji o pravednosti u *Državi*, moglo se čuti od Vassilisa Karasmanisa. Izlagač uvida nesuglasje između Platonova pripisivanja važnosti dijalektičke metode u filozofskom istraživanju i njezina odsustva u dijalozima. U referatu, ipak, tvrdi da je moguće otkriti primjenu dijalektičke metode u glavnom argumentu o pravednosti u *Državi*. Enrico Berti i Lauretta Seminara u zajedničkom su izlaganju ukazali na dvostruki karakter usporedbe o suncu. Jednom imamo 'horizontalnu' analogiju, po kojoj sunce i ideja dobra igraju istu ulogu u svojim svjetovima, dok je u drugoj, 'vertikalnoj' analogiji sunce dijete ideje dobra. Berti i Seminara pokazali su da ni jedna od te dvije analogije nije 'temeljnija', te da nam svaka od njih iznosi jedan aspekt ideje dobra.

Referat Mylesa Burnyeata »Vulgar Tests of Justice in Plato's *Republic*« raspravlja o završnom argumentu o pravednosti u IV. knjizi *Države*, prema kojemu posjedovanje pravednosti čini pojedinca sretnim. Burnyeat je povukao strukturne paralele između dviju rasprava o pravednosti u *Državi*, naime o individualnoj pravednosti i pravednosti u gradu. Za razliku od drugih autora, koji iz tih rasprava iščitavaju argument zaključka da se netko sa skladnom dušom neće upustiti u pogrešno djelovanje, Burnyeat zastupa stav da ti autori zamjenjuju premisu i zaključak, pa bi ispravno čitanje tog argumenta tvrdilo da je ne-činjenje zločina znak usklađenosti duše prema pravednosti. Irina Deretić se u svom izlaganju »Doppelte Paradoxie. Platon über die Idee des Guten« osvrnula na prijeponu oko Platonove ideje dobra i njezinih interpretacija u različitim filozofskim strujanjima, te je definirala vlastiti stav o epistemološkom i ontološkom statusu ideje dobra, kao i njezina mjesta u cjelini Platonove filozofije. Polazna točka predavanja Jure Zovka »Ist die Idee des Guten unsagbar?« jest Krämerova tvrdnja da je Schlegel odredio kontinentalno istraživanje Platona od Schleiermachersa do danas. Zovko je postavio pitanje može li se i danas opravdati primjena temeljnih kategorija ranoromantičke filozofije na naše shvaćanje Platona. Rafael Ferber je branio tezu da je ideja dobra transcendentna, čemu je u prilog ponudio dva argumenta. Lingvistički se sastoji u činjenici da se ideja dobra naziva »drukčijom i ljepšom od ostalih«, a filozofski argument tiče se razlike eksplanansa i eksplananduma. Blok posvećen tematiziranju ideje dobra završio je referatom Vladimira Cvetkovića »The Mystical Experience of the Idea of Good in Plato«. Cvetko-

vić se osvrnuo na hijerarhijsku strukturu bića, na čelu koje stoji ideja dobra spoznatljiva jedino na način negativne teologije.

U završnom bloku – posvećenom recepciji i utjecaju Platonove filozofije na kasnija razdoblja – prvo je izlaganje imao Marko Petrak. Autorova je teza da se korijeni poimanja pravednosti u klasičnom rimskom pravu mogu pronaći upravo u Platonovoj definiciji pravednosti. U referatu se pokazuje povijesni i filozofski put te definicije od Platona do Ulpijana, kao i njezin utjecaj na kasniju europsku tradiciju. Da je poticaj za bavljenje temama svjetlosti i sunca Marsilio Ficino pronašao upravo kod Platona, u središtu je pozornosti referata Erne Banić-Pajnić. Autorica pokazuje u kojoj je mjeri Ficino pod utjecajem Platonove usporedbe o suncu i koliko je Platonova filozofija imala utjecaja na transformaciju slike svijeta u 15. i 16. stoljeću. Mihaela Girardi-Karšulin u svojem referatu usmjerila pozornost na Petrićev prikaz Platonove usporedbe o crti iz *Discussio-num peripateticarum T. IV*. Iako je sljedbenik neoplatonizma, Petrić odbacuje neke konkordističke teze koje povezuju platoničku filozofiju s nekim elementima aristotelizma, te se zalaže za 'čisti' platonizam. U kojoj se mjeri Machiavellijev *Vladar* može čitati kao odgovor na Platonovo pitanje o pravednosti, propitao je Luka Boršić. Pritom je Machiavelliev stav da je bolje »izgledati krijepostan nego biti krijepostan« uspoređen s Trazimahovom tvrdnjom da je pravednost pravo jačega. Giuseppe Girgenti u svojem referatu analizirao dva viđenja Platonove filozofije od strane dvojice velikana filozofske misli 20. stoljeća. S jedne je strane iznimno kritični stav Karla Poppera koji Platona stavlja uz bok Hegela i Marxa, a s druge Gadamerovo mnogo pozitivnije očitovanje.

Posljednja dva referata svjedočila su o Platonovu utjecaju na postmoderna strujanja u suvremenoj filozofiji. Tako je Karen Gloy u referatu iznijela viđenje Platona kao preteče postmoderne. Postavljajući nas pred dvojbu odabira monističke ili pluralističke etičke koncepcije, Gloy analizira temelje Platonove i Lyotardove etičke misli ukazujući da su njihovi korijeni mnogo bliži no što se na prvi pogled čini. Günter Figal je u referatu kojim je zaključen simpozij povukao paralele između Platonove dijalektike i Derridaove dekonstrukcije. Ovisnost mišljenja o jeziku na koju ukazuje Derrida, Figal pokušava opravdati i dokazati pozivajući se na Platonovo razumijevanje dijalektike iz horizonta jezika.

Tvrtko Jolić

Predstavljanje knjige ***Vetera et Nova* Ljerke Schiffler**

U KIC-u u Zagrebu, 11. svibnja 2004., predstavljena je knjiga Ljerke Schiffler: *Vetera et nova* u biblioteci »Filozofska istraživanja«. O knjizi su govorili: Žarko Dadić, Heda Festini i Pavo Barišić; voditeljica predstavljanja bila je Mira Matijević, a odabrane tekstove interpretirao je Zlatko Crnković.

Ljerka Schiffler doktorirala je tezom *Nikola V. Gučetić* i redoviti je sveučilišni profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i na Hrvatskim studijama; objavila je niz prijevoda filozofskih djela i knjiga s područja književnosti (poezija, proza, drama, esejistika), dok je široj znanstvenoj i čitateljskoj publici poznata po svojim kako brojnim tako danas već i nezaobilazno značajnim i vrijednim filozofskim djelima, koja sustavnim nadahnutošću i ljepotom dubine misaonog promišljanja i iskazivanja inspiriraju daljnja otvorena pitanja i proučavanja.

Podnaslov ovoga autoričina najnovijeg djela: *Hrvatska filozofija u europskom obzoru*, naznačuje neizbrisivi trag njezina sustavnog, kontinuiranog i dugogodišnjeg interesa i tumačenja, produbljivanja i otvaranja novih vidova aktualnih i značajnih za razumijevanje hrvatske filozofije.

Žarko Dadić tako je u uvodnom izlaganju rekao da je knjiga svojevrsan logički slijed autoričina dosadašnjeg bavljenja poviješću hrvatske filozofije, te kako i nemamo posebne knjige povijesti hrvatske filozofije, već samo opsežne monografije. Ipak, ovo baš i nije povijest, već se naglašuju određeni momenti u razvoju, a najstariji se tekstovi odnose na Kotruljevića, Vergerija, Skalića, Frkića, te završavaju pitanjima recepcije. »Ne radi se samo o izoliranim tekstovima već se cjelovita djela postavljaju u kontekst sa svjetskim autorima; problematika hrvatske filozofije stavlja se u sklop društvenih i kulturnih događanja, jer se samo tako može sagledati cjelina«, kazao je Žarko Dadić, naglašujući kako je knjiga, kao vrijedan prilog poznavanju hrvatske filozofske baštine, opskrbljena mnoštvom obilnih i temeljitih bilježaka i uputama na literaturu, što sve zajedno čini presjek kroz razvitak i svojevrsni apel da se dođe do jedne cjelovite povijesti.

Heda Festini izrekla je svoje osnovne dojmove o tome kako ova knjiga mnoštvom činjenica i informacija ne samo potvrđuje prethodne rezultate već u nizu suptilnih analiza znači i pokušaj da se napravi sinteza vlastita rada, premda ne obuhvaća ranije razdoblje,

te kako je ta sinteza *veličajna* jer skladno združuje filozofiju i poeziju. Također je naglasila važnost povijesti filozofije kao povijesti pitanja, kao i smisao i značenje p(r)oučavanja hrvatske filozofske baštine u ovom djelu, koje i otvara pitanja o tomu stižu li poruke iz baštine u svijet globalizacije, kao prisutnost staroga u novom, kroz česte digresije koje afirmiraju hrvatsko kulturno biće... kroz jedinstvo istine i ljepote... kroz umjetnost i znanost.

Pavo Barišić na početku svojega izlaganja istaknuo je da, kad se nađemo pred ovakvom knjigom, samo nam se na prvi pogled može učiniti kao da je riječ o poznatom, navodeći prisposobu o skrivenom smislu puta čaja, koji je u tome da je ljeti vruće, zimi hladno, te da se prema tome treba upravljati. Taj jednostavan odgovor zna i učenikova malenkost, ali bit počiva u ostvarenju misli, koja bi onom tko postavlja takav upit omogućila da postane učitelj, naglasivši kako valja početi od onoga što i učitelji proučavaju. Nadalje je rekao kako začuđuje i zadivljuje širina autoričina opusa, renesansno širok raspon tema, istraživanje i pisanje o mnoštvu estetičkih fenomena, koje i s onu stranu filozofijskog prelazi u sferu same umjetnosti, kroz pisanje poezije i o poeziji, glazbi i kritici umjetnosti. Barišić posebice ističe *osebujan* stil koji otkriva autoricu kao vrsnog poznavatelja, koja otkriva gradu i arhiv. Ona prevodi, interpretira i stavlja u europski obzor.

Na kraju, ali ne i najmanje važno, autorica je istaknula neke uporišne točke i upite koji su je rukovodili pri nastajanju ovog djela i koji se razmatraju kroz dva sintagmatska para i razine – Hrvatska i Europa, staro i novo – primijetivši kako na pitanja o Europi odgovaramo iz sadašnjosti, aktualnosti, ali kako je novo sadržano u starom, te kako je pitanje Europe vezano uz ideju napretka, ali i prisutno od naših humanista i latinista, koji su isticali mjesto filozofije u životu pojedinca i naroda.

Nadalje, autorica se pita, koliko je zapravo hrvatska filozofija živa? Kako je s našim modernim klasicima? Što je hrvatska riznica, *thesaurus*? Ona ju pokušava dopuniti i oprimjeriti vezama koje ukazuju na prošlost u sadašnjosti i na to da je filozofija kao ideja su-vremena i živa. Djela iz prošlosti ne treba čitati kao gotove, dogotovljene misli, jer su-vremenost traži prošlost, istaknula je Ljerka Schiffler. Poznavati svoju prošlost znači graditi svoju budućnost, što su putevi i koraci da pokažemo samima sebi što imamo i što smo bili, ili prema riječima Grmek: »Divimo se plodovima jer poznamo korijenje.«

Mojca Rapo